

TIPURI DE OBICEIURI DIN MORMINTELE PRINCIARE HALLSTATT FINALE ȘI LATÈNE TIMPURI DİN VESTUL R. F. GERMANIA ȘI RĂSĂRITUL FRANȚEI¹

DE

RADU HARHOIU

Grupa de morminte care ne atrage atenția se concentrează din punct de vedere geografic, în două zone distincte.

O primă zonă se află în vestul R.F. Germania și este delimitată de Rin la răsărit și nord și de Mosela la apus.

Mormintele care aparțin celei de-a doua zone geografice se grupează mai ales pe cursul superior al Senei și Marnei (fig. 1).

Aceste morminte, caracterizate printr-un inventar fastuos, printr-un rit și ritual de înmormântare deosebit de complex, oglindesc fără îndoială pătura socială de frunte a acelei epoci, de unde și denumirea de morminte prinziare². Ele ne oferă o cantitate impresionantă de date (fig. 2), pe baza cărora se poate trece la o analiză complexă a acestei epoci. În studiul nostru nu vom aborda nici probleme legate de cronologia acestor morminte și nici probleme de influență culturală³. Vom încerca să analizăm o problemă la fel de interesantă, mai bine-zis probleme la fel de interesante legate de obiceiurile ce pot fi surprinse în aceste morminte.

Am încercat să grupăm aceste obiceiuri în trei mari categorii. Prima categorie se referă la rituri și la unele elemente ale ritualurilor de înmormântare, a doua categorie cuprinde obiceiurile legate de depunerea ofrande-

¹ Prezentul articol a fost susținut într-o primă formă ca referat la seminarul: „Fürstengräber und Fürstensitze in Ostfrankreich und Westdeutschland zur Hallstatt- und Latènezeit” la Institut für Vor- und Frühgeschichte und Vorderasiatische Archäologie al Universității din Saarbrücken, sub conducerea prof. Rolf Hachmann, care a dirijat tot programul meu de cercetare din cadrul bursei acordate de fundația Alexander von Humboldt. Aducem cu această ocazie mulțumirile noastre atât fundației Alexander von Humboldt cât și prof. Rolf Hachmann, coordonatorul și îndrumătorul științific al acestui program.

² Termenul desemnează un fenomen care a apărut odată cu prima epocă a fierului și s-a născut, în plin curent romantic, sub influența spectaculoaselor descoperiri făcute de Schliemann.

³ Pentru probleme de cronologie vezi: O. H. Frey, Germania, 35, 1957, p. 229 și urm.; A. Hafner, *Die westliche Hunsrück-Eifelkultur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte der Späthallstatt- und Frühlatènezeit*, Saarbrücken, 1967 (teză de doctorat consultată în manuscris); R. Joffroy, *Les sépultures à char du premier âge du fer en France*, Paris, 1958; R. Joffroy, D. Bretz-Mahler, Gallia, 17, 1959, 1, p. 5 și urm.; U. Schaafl, *Festschrift Wolfgang Dehn*, în Beiheft zu Fundberichte aus Hessen, 1, 1969; pentru probleme de influență culturală sau de artă vezi: P. Jacobsthal, A. Langsdorf, *Die Bronzeschnabelkanne. Ein Beitrag zur Geschichte des vorrömischen Imports nördlich der Alpen*, Berlin, 1929; P. Jacobsthal, *Early celtic art*, Londra, 1969.

lor în morminte⁴ și în sfârșit a treia categorie este definită de regulile de port. Metoda folosită este aceea a statisticii combinatorice. În acest proces metodologic se păstrează numai elementele ale căror asocieri sînt relevante pentru conturarea cronologică, etnică sau culturală a fenomenului arheologic care interesează.

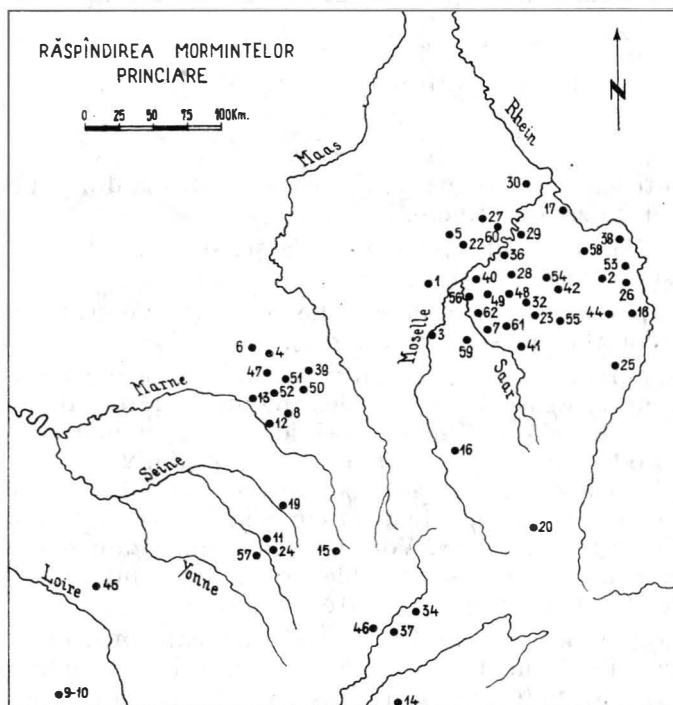

Fig. 1. Răspîndirea geografică a mormintelor princiare.

Se va încerca mai departe, pe baza analizei acestor asocieri, stabilirea unor tipuri de obiceiuri pentru ca apoi să se urmărească semnificația acestor tipuri (cronologică, culturală, socială etc.).

În același timp compararea dinamicii evoluției elementelor enunțate mai sus poate duce la concluzii interesante.

A. Rituri și unele ritualuri de înmormintare. Majoritatea acestor morminte sînt morminte tumulare. Excepție de la această regulă o fac mormintele de pe cursul superior al Senei și al Marnei. Nu putem afirma

⁴ Se cuvine a face o precizare a acestei împărțiri, care ar putea părea neîntemeiată la prima vedere. Această împărțire însă mi se pare mai logică decît împărțirea tradițională din literatura noastră de specialitate — rituri și ritualuri de înmormintare — ea reflectînd mai pregnant sferile credințelor funerare. Astfel prima categorie (*Bestattungssitten*), în care includem atît ceea ce se înțelege prin rituri cît și o parte a ritualurilor de înmormintare, cuprinde pe de o parte modul de depunere a corpului uman în groapa funerară (incinerat, înhumat, felul în care este orientat, poziția scheletului etc.), iar pe de altă parte modul de amenajare a gropii funerare (plană, în trepte, acoperită, tumul etc.). Categoria a doua (*Beigabensitten*), în care includem numai o parte a ceea ce se înțelege prin ritualuri de înmormintare, se referă la depunerea ofrandelor de toate felurile în groapă, poziția acestora, numărul lor etc.

categoric că aici lipsese mormintele tumulare. Din datele care le avem în momentul de față, aceasta pare să fie situația. Trebuie să ținem seama însă că majoritatea acestora au fost săpate cu ajutorul unor metode astăzi depășite. Pentru existența unor tumuli ar putea să pledeze adâncimea relativ mică a unora din aceste morminte, ca de exemplu mormintul de la Somme-Bionne (catalog nr. 50), care ar putea fi un indiciu al existenței unui tumul. Până la noi și concludente dovezi, aceste elemente nu sînt suficiente pentru susținerea existenței mormintelor tumulare în această zonă. Totuși un semn de mormint trebuie să fi existat. Lucrul acesta decurge din faptul că majoritatea mormintelor sînt jefuite sau parțial jefuite, ceea ce denotă că jefuitorii trebuie să fi avut în mod necesar un punct de reper pentru realizarea acțiunii lor.

Trecînd la analiza ritului propriu zis, constatăm că din acest punct de vedere în grupul de morminte de care ne ocupăm se pot distinge două categorii de morminte : morminte de incinerare și morminte de înhumare.

Mormintele de incinerare. Din punct de vedere geografic, aceste morminte se concentrează cu precădere în zona Moselei și a Rinului. Izolat apar la est de Mosela. Lipsesc cu desăvîrșire în grupul de morminte din bazinul superior al Marnei. Toate mormintele de incinerare analizate sînt morminte de incinerare în urnă.

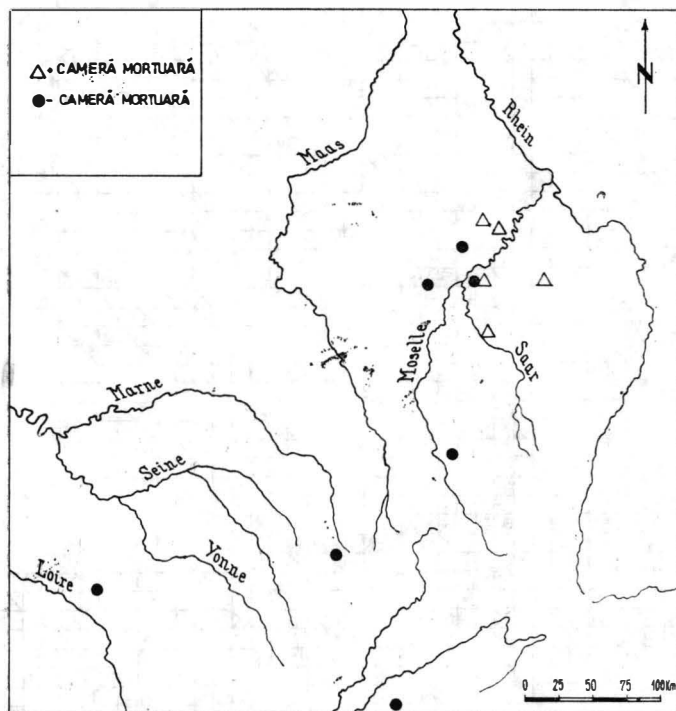

Fig. 3. Răspîndirea geografică a camerelor mortuare.

Un prim tip în cadrul mormintelor de incinerare este definit prin următoarele elemente : existența tumulului și a unei cutii de lemn în care era așezată urna și care este împrejmuită de pietre, ca de exemplu la

Sainte Geneviève des Bois (dép. Loiret) (catalog nr. 45) sau Altrier (Luxemburg) (catalog nr. 1). Mormintele de la Conliège (catalog nr. 14) sau Courcelle en Montagne (catalog nr. 15) posedă manta de piatră, în schimb cutia de lemn nu este menționată, poate și din cauza neatenției descoperitorilor.

Acest tip nu are o răspindire limitată geografic. Se poate totuși constata o frecvență mai mare în afara regiunii cuprinsă de Mosela și de Rin (fig. 3).

Celui de-al doilea tip în cadrul mormintelor de incinerare i-am atribuit mormintele care sînt definite prin următoarele elemente caracteristice: tumul, incinerare, cameră mortuară. Mormintele care aparțin acestui tip pot, dar nu este necesar, să aibă o manta de piatră. Ca exemple caracteristice pot fi citate mormintele cu car de la Besseringen (catalog nr. 7) sau Hillesheim (catalog nr. 27), mormintul 1 de la Rascheid (catalog nr. 40), 13 de la Schwarzenbach (catalog nr. 54). Peste camera mortuară, puțin adîncită în solul antic, a fost construită mantaua de piatră, pentru ca apoi să fie construit tumulul. Urna, de exemplu, la Besseringen o cană cu cioc, se afla pe car, pe care erau așezate și celelalte ofrande, cum ar fi un colier de aur la Besseringen sau o brățară de aur la Hillesheim.

Din punct de vedere geografic aceste morminte se concentrează exclusiv în zona dintre Rin și Mosela (fig. 3).

Cronologic toate aceste morminte aparțin începutului epocii Latène, ceea ce denotă că deosebiriile dintre cele două tipuri au semnificație culturală, poate și etnică, dar nu cronologică.

Mormintele de înhumare au, din punct de vedere geografic, o răspindire uniformă în întregul teritoriu luat în discuție (fig. 4).

Analiza atentă a elementelor de ritual permite stabilirea a două tipuri.

Tipul 1 din cadrul mormintelor de înhumare este definit de următoarele elemente caracteristice: toate aceste morminte sînt morminte tumulare, majoritatea lor posedă o cameră mortuară. Cînd aceasta lipsește, mortul împreună cu ofrandele este așezat într-un sicriu de lemn ca de ex. la Thomm (catalog nr. 56) sau Wallerfangen (catalog nr. 59). Un element care apare și la acest tip este mantaua de piatră, ce poate să lipsească, cum se și întîmplă de exemplu la cele două morminte menționate mai sus.

Camera mortuară. Ca și la mormintele de incinerare, camera mortuară este puțin adîncită în solul antic. Unele adîncimi sînt sugestive în acest sens: Hundheim (catalog nr. 29) — 0,15 cm de la solul antic, Marpingen „Hinter dem Gehem” (catalog nr. 32) — 1,05 m de la solul actual. Peste această cameră se ridică apoi tumulul. Camerele mortuare posedă de obicei stîlpi de susținere în colțuri ca de exemplu la Reinheim (catalog nr. 41), Vix (catalog nr. 57), Theley (catalog nr. 55), Hoppstädten (morm. 2) (catalog nr. 28). Uneori se obișnuia și îmbrăcarea camerei cu stofe, cum este cazul la Hoppstädten, mormintul 2, Siesbach (catalog nr. 48) și Vix.

Poziția scheletului. Scheletul se află de obicei în poziție întinsă, orientat nord-sud. Există însă și deosebiri de orientare care din punct de vedere cultural, geografic sau cronologic nu sînt evidente. În cele mai

multe cazuri, mortul era așezat fie pe car fie direct pe fundul gropii. Excepție de la regulă o face mormintul 3 de la Kärlich (catalog nr. 30) unde scheletul a fost găsit așezat sub car. În mormintele care conțineau un car cu două roți, acesta era depus nedemontat în mormint. În mormintele care conțineau un car cu patru roți, carul era depus demontat, cutia carului în centrul mormintului iar roțile pe marginea lui: Vix (catalog nr. 57), La Butte à Sainte Colombe (catalog nr. 11).

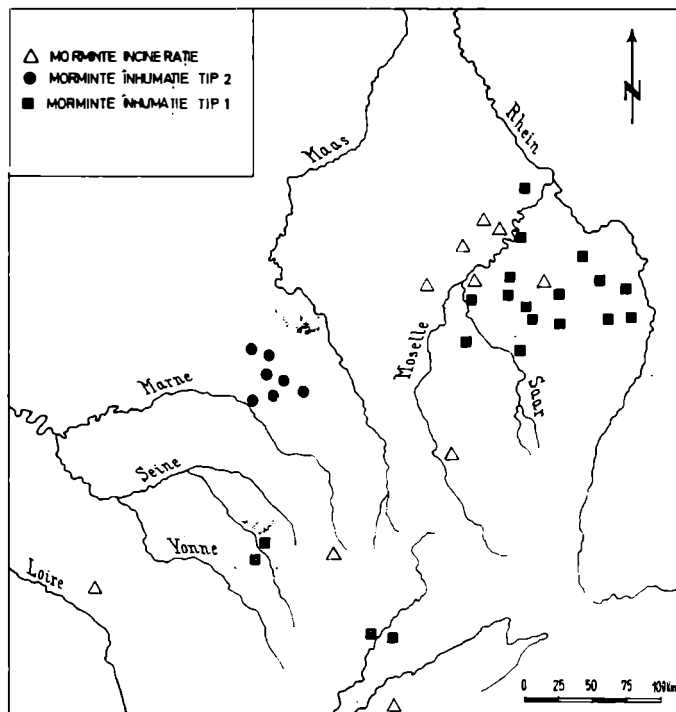

Fig. 4. Răspindirea geografică a tipurilor de morminte după modul de depunere a corpului în groapa mortuară.

Din punct de vedere geografic, mormintele care aparțin acestui tip se concentrează cu precădere între Rin și Mosela. Ele lipsesc cu desăvîrșire în grupul de morminte din bazinul superior al Senei și al Marnei (fig. 4).

Din punct de vedere cronologic aceste morminte aparțin fie Hallstatului final (Vix — catalog nr. 57, La Butte à Sainte Colombe — catalog nr. 11, La Motte à Apremont — catalog nr. 37, Savoyeux — catalog nr. 46), fie începutului epocii Latène (Waldalgesheim — catalog nr. 58, Reinheim — catalog nr. 41, Dürkheim — catalog nr. 18, Siesbach — catalog nr. 48, Rodenbach — catalog nr. 44 etc.).

Reiese din cele spuse mai sus că acest tip de înmormintare este documentat pentru prima dată în Hallstatul final, dar el continuă și în decursul epocii următoare. În același timp trebuie subliniată împrejurarea că mormintele de epocă hallstattiană caracterizate prin acest obicei de înmormintare se situează toate la vest de Mosela. Abia la începutul Latênului

tipul stabilit mai sus este documentat între Mosela și Rin, ceea ce ar denota o deplasare etnică sau cel puțin o influență culturală de la vest spre est.

Tipul 2 din cadrul mormintelor de înmormântare este definit mai ales printr-o anumită groapă funerară. Groapa săpată în solul antic este special amenajată pentru depunerea carului. Astfel, pe cele două laturi ale gropii au fost săpate două gropițe pentru roțile carului, pe mijlocul gropii un șanțuleț pentru ruda carului, iar perpendicular pe acesta un alt șanțuleț pentru piesele de harnașament (Somme Bionne — catalog nr. 50, Châlons sur Marne — catalog nr. 15). Uneori șanțulețul pentru rudă sau pentru piesele de harnașament poate să lipsească. Atunci ofrandele sînt depuse pe un fel de treaptă cruțată în pămînt. Un exemplu ilustrativ în acest sens este mormîntul princiar de la Somme-Tourbe-Gorges Meillet (catalog nr. 51). Există, este adevărat că foarte rar, și cazuri cînd lingă colțul de est al gropii este săpată o altă groapă care adăpostește scheletul calului, de exemplu la Châlons sur Marne (catalog nr. 13). Existența acestui tip special de groapă exclude după părerea noastră prezența unei camere mortuare cum ar fi cea sesizată la tipul analizat mai sus.

De asemenea, lipsesc orice fel de indicații referitoare la prezența unui tumul. Nici adîncimea relativ mică a unora din aceste morminte și nici mormîntul tumular de la Berru, singurul caz de altfel, nu pot constitui un argument pentru presupunerea tumulilor la aceste morminte. La aceste deosebiri se mai adaugă și lipsa totală a mantalei de piatră.

Mortul era așezat pe spate în poziție întinsă, cu miinile de-a lungul corpului și era depus pe car împreună cu ofrandele.

Geografic, mormintele se concentrează numai pe cursul superior al Marnei (fig. 4). Cronologic aparținînceputului epocii Latene.

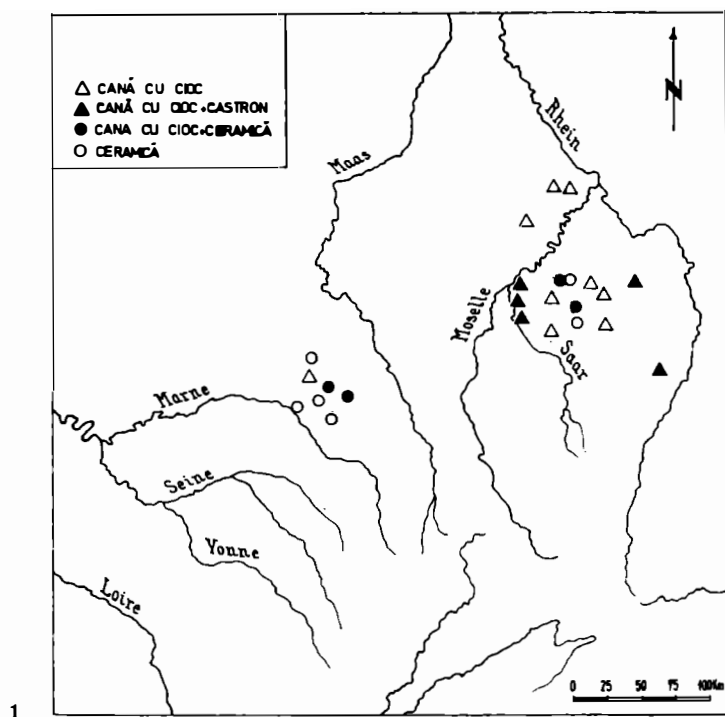
Rezultă din cele afirmate mai sus că la același nivel cronologic există din punct de vedere al obiceiurilor de înmormîntare deosebiri substanțiale între cele două regiuni geografice: zona Marnei și zona dintre Mosela și Rin, deosebiri exprimate prin aceste două tipuri. O sintetizare a rezultatelor de mai sus este oglindită în tabelul de la fig. 5, care cuprinde, grupate pe tipuri, cu elementele lor caracteristice, toate mormintele analizate.

B. Tipuri și obiceiuri legate de depunerea ofrandelor.

Analiza acestor obiceiuri trebuie în mod necesar să se bazeze pe tratarea

	tumul	incinerare	cule-tlemn	mantă piatră	cameră mortuară	înmușcăie	sieru lemn	groapă amănajată pentru car
40-1	●	●						
18	●	●						
22	●	●	●					
1	●	●						
45	●	●	●	●				
14	●	●						
16	●	●						
27	●	●		●				
40-2	●	●			●			
54-1	●	●			●			
80	●	●			●			
7	●	●			●			
98	●			●	●	●		
2	●			●	●	●		
46	●			●	●	●		
44	●			●	●	●		
42	●			●	●	●		
18	●			●	●	●		
29	●			●	●	●		
57	●			●	●	●		
32	●			●	●	●		
11	●			●	●	●		
30-3	●			●	●	●		
30-1	●			●	●	●		
41	●			●	●	●		
48	●			●	●	●		
23	●			●	●	●		
37	●			●	●	●		
26	●			●	●	●		
55	●			●	●	●		
28-1	●			●	●	●		
28-2	●			●	●	●		
56	●			●	●	●	●	
59	●			●	●	●	●	
6	●			●	●	●	●	●
50				●	●	●	●	●
13				●	●	●	●	●
4				●	●	●	●	●
51				●	●	●	●	●
52				●	●	●	●	●
47				●	●	●	●	●

Fig. 5. Tabelul combinatoriu al tipurilor de morminte după modul de depunere a mortului în groapa mortuară.

1

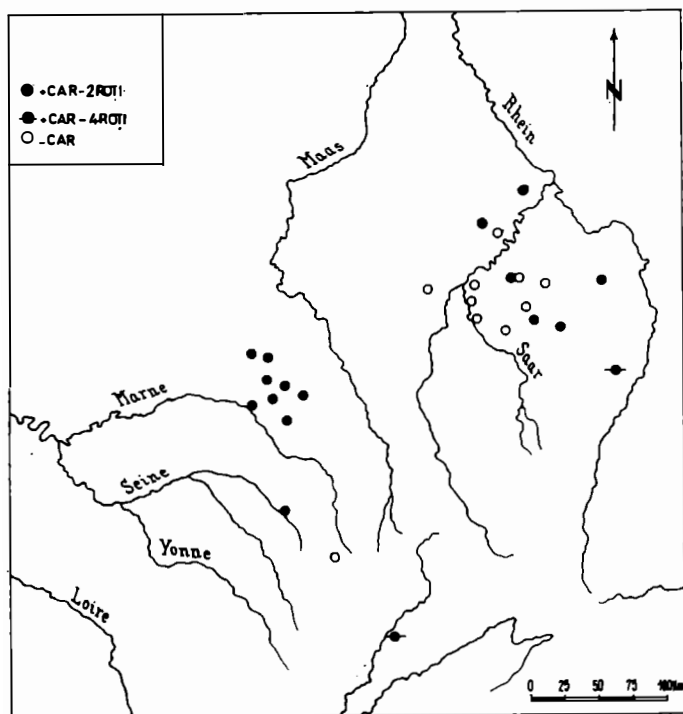

Fig. 6.1 Răspîndirea geografică a unor recipiente de metal sau ceramică ; 2 Răspîndirea geografică a mormintelor cu car.

2

separată a mormintelor de bărbați și a mormintelor de femei. Identificarea celor două categorii de morminte s-a bazat, pe lângă criteriile antropologice, menționate în unele cazuri (Vix — catalog nr. 57, Reinheim — catalog nr. 41), pe prezența în morminte a unor piese specifice femeii (obiecte de toaletă) sau bărbatului (arme). Înainte de a stabili tipurile sau subtipurile care decurg din analiza obiceiurilor legate de depunerea ofrandelor în morminte, se cuvine a face o scurtă prezentare a principalelor elemente care pot defini aceste tipuri. O primă categorie este alcătuită de vasele de bronz. În cadrul acestei categorii distingem mai multe tipuri :

Un vas foarte des întilnit este cana de bronz cu cioc. Acest obiect apare atît în mormintele de bărbați cît și în cele de femei. Din punct de vedere geografic, tipul este prezent în zona dintre Mosela și Rin, cît și în regiunea Marnei (fig. 6/1). Asemănătoare cu cămile cu cioc sînt cămile cu cioc tubular, ca cele descoperite la Reinheim (catalog. nr. 41) sau Waldalgesheim (catalog. nr. 58). Uneori cana cu cioc era învăluită într-o pinză (Hoppstädten, mormîntul 1, catalog nr. 28), alteori era ornamentată cu o bandă de aur (Somme-Bionne — catalog nr. 50).

Foarte frecvent apare în morminte ligheanul de bronz, fie cu torți (Thomm — catalog nr. 56), fie fără (Armsheim — catalog nr. 2). Deseori sînt depuse două lighene (Hatten — catalog nr. 25, Pernant — catalog nr. 39, Armsheim) sau chiar trei (Rodenbach — catalog nr. 44). În mormintele de pe cursul superior al Senei și Marnei acest obiect de ofrandă nu apare.

Farfuriile de bronz (Reinheim — catalog nr. 41), fructierele (Hatten — catalog nr. 25) sau strecurătorile (Hoppstädten, mormîntul 2 — catalog nr. 28) fac și ele parte din categoria acestor obiecte.

Uneori se întilnesc cratere, amfore de bronz (Vix — catalog nr. 57, Schwarzenbach — catalog nr. 54) sau *stamnoi* (Weisskirchen — catalog nr. 61, Dürkheim — catalog nr. 18, Courcelle en Montagne — catalog nr. 15, Altrier — catalog nr. 1).

Nu este rar cazul cînd apar și căldări de bronz sau situle (Waldalgesheim — catalog nr. 58, Pernant — catalog nr. 39, Kärlich, mormîntul 1 — catalog nr. 30, Hundheim, mormîntul 1 — catalog nr. 29).

În legătură cu aceste recipiente de bronz trebuie puse și trepiedele de la Dürkheim (catalog nr. 18) sau la Garenne à Sainte Colombe (catalog nr. 24), folosite la susținerea lor.

Dintre celelalte recipiente care mai apar în morminte menționăm : vase de argint (Vix — catalog nr. 57), cornuri pentru băut, cum o demonstrează aplicele de la Weisskirchen (catalog nr. 61) sau Reinheim (catalog nr. 41). În două cazuri sînt documentate și cutiute sau obiecte de toaletă (Reinheim — catalog nr. 41, Hillesheim — catalog nr. 27).

Numai în mormintele de femei sînt atestate oglinzile de metal (Dürkheim — catalog nr. 18, Reinheim — catalog nr. 41).

O altă categorie a obiectelor de ofrandă este alcătuită din vasele din lut. Spre deosebire de ceramica grecească, ce apare atît în mormintele de bărbați, cît și în cele de femei, ceramica indigenă este prezentă, cu o singură excepție (La Butte à Sainte Colombe — catalog nr. 11), numai în mormintele de bărbați.

Tot limitate numai la mormintele de bărbați sînt armele : săbii, vîrfuri de lance, cuțite de lovit și, după cît se pare, oasele de animale.

considerăm nesemnificativ pentru definirea unui tip, deoarece, cum bine se știe, tipul este definit numai de elemente a căror frecvență este suficientă pentru a oferi o relație combinatorie sau, altfel exprimat, o imagine combinatorie caracteristică.

Mormintele de femei. Elementele caracteristice folosite de noi pentru definirea tipurilor de obiceiuri legate de depunerea ofrandelor sînt : carele cu două sau patru roți, trepiedele, castroanele, amforele sau craterele de bronz⁵, oglinzile.

Încercarea de a stabili pe baza acestor elemente tipuri de combinații caracteristice nu dă, în acest caz, un rezultat pozitiv. După cum reiese din tabelul de la fig. 7/1 în mormintele de femei, spre deosebire de cele de bărbați, nu se pot stabili tipuri de obiceiuri distincte. Aceasta înseamnă că din acest punct de vedere, mormintele princiare feminine sînt insensibile atît cronologic cît și geografic. Din această cauză există paralele între mormîntul hallstattian final de la Vix și cel de la începutul epocii Latène, de la Reinheim, fapt ilustrat de vasele depuse pe o latură a camerei mortuare sau combinația dintre căni și vase de bronz.

Există însă și deosebiri, de exemplu : mormîntul de la Vix este un mormînt cu car, cel de la Reinheim nu are car. Carul cu patru roți este un element caracteristic al mormintelor hallstattiene tîrzii, pe cînd carul cu două roți apare numai în mormintele de la începutul Latène-ului. Obiceiul de a depune carul în mormînt este documentat însă în ambele perioade.

Mormintele de bărbați. Elementele caracteristice folosite pentru stabilirea tipurilor de obiceiuri legate de depunerea ofrandelor sînt : carul, castronul de bronz, cana cu cioc, lancea, sabia, stamnoi, vîrfurile mici de lance, cuțitul de lovit, ceramica indigenă, piesele de harnașament, coiful de metal.

Aceste elemente prezintă o anumită relație combinatorie ilustrată grafic prin tabelul de la fig. 7/2. Pe baza acestor relații (combinatorice) se pot stabili mai multe tipuri de obiceiuri.

Tipul 1 este caracterizat de combinația dintre carul cu patru roți și ligheanul de bronz. În asocierile acestui tip apare și cana cu cioc sau vîrfurile de lance, elemente ce vor apare într-o frecvență impresionantă la celelalte tipuri.

În zona cercetată, tipul este documentat numai în două morminte : La Motte à Apremont (catalog nr. 37) și Hatten (catalog nr. 25). Ambele morminte aparțin Hallstattului final, ceea ce ne face să-l considerăm un tip de obicei determinat cronologic. Această combinație (car cu patru roți — castron de bronz), considerată de noi caracteristică, nu se mai întîlnește la celelalte morminte (fig. 7/3).

Tipul 2 este documentat într-un număr relativ mare de morminte și anume în mormintele cu următoarele combinații caracteristice : lighean de bronz, cană cu cioc (elemente ce apăruseră și la primul tip), căroră li se adaugă acum sabia, stamnoi, vîrfurile mici de lance. În combinația acestui tip mai pot să apară și cuțite de lovit sau ceramica indigenă. Caracteristica principală a acestor morminte este lipsa carului. Cu o singură excepție

⁵ În tabelul de la fig. 5 aceste recipiente au fost înglobate în aceeași categorie : amfore de bronz.

(Courcelle en Montagne — catalog nr. 15) mormintele ce aparțin acestui tip se grupează toate în zona Moselei și Rinului (fig. 8). Cronologic, ele aparțin Latène-ului de început. Deosebirea dintre primul tip și acest al doilea tip este cronologică. Principala deosebire dintre cele două tipuri constă, așa cum reiese de altfel din tabelul de la fig. 7/2, în lipsa carului și apariția elementelor noi amintite mai sus.

Tipul 3 de obiceiuri legat de depunerea ofrandelor în morminte este reprezentat de mormintele al căror inventar caracteristic este alcătuit din castron de bronz, cană cu cioc, lance și car cu două roți, prezent în toată aria cercetată (fig. 6/2). În tabloul combinativ al acestui tip mai apar, este adevărat într-o frecvență mult mai mică, săbiile (de două ori), cuțitul de lovit (o dată), ceramica indigenă (de două ori), situla (de două ori). Din punct de vedere geografic, mormintele caracterizate prin acest tip de obicei se grupează cu precădere între Rin și Mosela (fig. 8).

Deosebirea dintre tipul 2 și tipul 3 o considerăm evidentă. Pe lângă elementele asemănătoare (combinația cană cu cioc-castron de bronz sau vîrfurile mari de lance) există deosebiri, dintre care cele mai concludente ni se par : prezența carului și absența vîrfurilor de lance mică și a stamnoilor. De asemenea acest tip cunoaște într-o frecvență mult mai mică sabia.

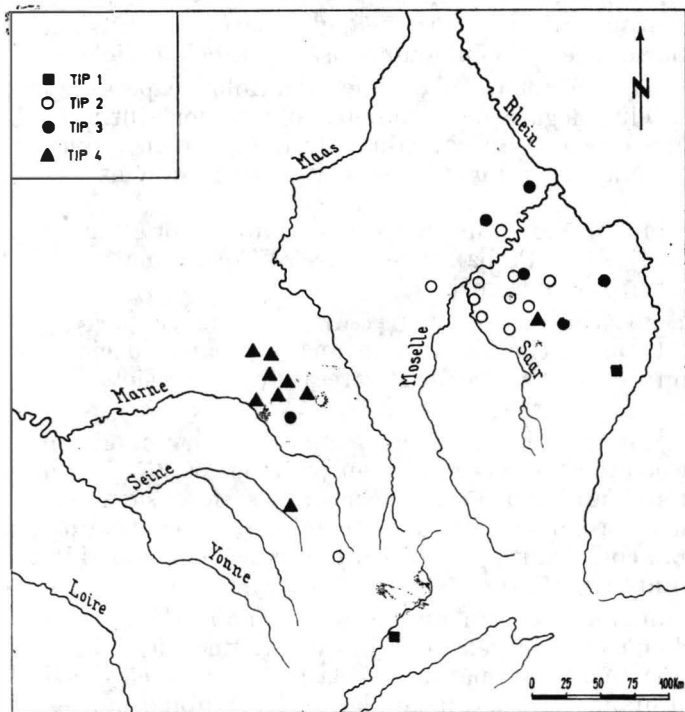

Fig. 8. Răspîndirea geografică a tipurilor de obiceiuri legate de depunerea ofrandelor în mormintele de bărbați.

Geografic, ambele tipuri se grupează în regiunea dintre Rin și Mosela, tipul 2 mai ales în partea de sud-vest, tipul 3 în partea de nord-est. Existența celor două tipuri în aceeași regiune și la același nivel cronologic (Latène timpuriu) ne duce cu gîndul la influențe culturale deosebite ale căror origini nu intră în preocupările noastre imediate.

Tipul 4 este atestat în mormintele ale căror obiecte de ofrandă au următoarele asocieri: carul cu două roți, ceramica indigenă, cuțitul de lovit, sabia, lancea, cana cu cioc. Pe lângă aceste elemente care apar și în celelalte grupuri de asocieri, dintre care unele într-o frecvență mult mai mare, cum ar fi ceramica-indigenă, cuțitul de lovit sau chiar săbiile, în acest nou grup apar elemente noi care ne îndreptățesc să considerăm tipul 4 ca un tip aparte.

Dintre aceste elemente se cuvine a fi menționate piesele de harnașament (zăbale, falere) și coifurile de metal. Un alt element diferit față de celălalt tip constă și în lipsa ligheanului de bronz. Toate mormintele caracterizate prin subtipul 4 aparțin Latênului timpuriu. În același timp trebuie subliniată aria lor de răspindire deosebit de strînsă. Cu o singură excepție (Freisen — catalog nr. 23), răspindirea se limitează la cursul superior al Marnei (fig. 8).

Se repetă deci împrejurarea constatată la analiza obiceiurilor de înmormîntare. Și acum, ca și atunci, se constată la același nivel cronologic o deosebire destul de netă între mormintele de pe cursul superior al Marnei și cele din zona cuprinsă de Rin și Mosela. O sintetizare a rezultatelor analizei obiceiurilor legate de depunerea ofrandelor în morminte este ilustrată de tabelul de la fig. 7/2 în care sînt prezentate tipurile stabilite cu elementele lor caracteristice.

Nu am folosit în analiza întreprinsă poziția sau numărul obiectelor depuse ca ofrandă. Nu există, din acest punct de vedere o regulă care ne-ar putea ajuta într-un fel sau altul la definirea mai strînsă a acestor tipuri.

C. Reguli de port. Vom încerca în această ultimă parte a analizei noastre să vedem în ce măsură elementele care definesc regulile de port pot ajuta la stabilirea unei tipologii. Înainte de aceasta se cuvine să facem o scurtă prezentare a elementelor de port luate în considerare.

Podoabe ale capului. Un element foarte important al podoabei capului este reprezentat de diademele de aur. Fiind răspindite mai ales în sudul zonei cercetate (fig. 9/1) diademele reprezintă și un reper cronologic, datorită prezenței lor exclusiv în mormintele hallstattiene tîrzii.

În unele cazuri o bandă de aur completează podoaba capului (Ensisheim — catalog nr. 20). Dintre podoabele capului fac parte și cerceii de aur, care, documentați de două ori, apar numai în morminte hallstattiene tîrzii (La Motte d'Apremont — catalog nr. 37, La Butte à Sainte Colombe — catalog nr. 11).

Obiectele menționate mai sus apar atît în mormintele de bărbați cît și în cele de femei. Ele lipsesc în mormintele dintre Rin și Mosela sau în cele de pe cursul superior al Marnei.

Podoabe ale gîtului sînt reprezentate de colierele de bronz sau de aur a căror răspindire cuprinde toată zona cercetată. Apar atît în mormintele de bărbați cît și în cele de femei.

O situație asemănătoare prezintă perlele de chihlimbar. Le întîlnim atît la Vix (catalog nr. 57) (Hallstatt final) cît și la Reinheim (catalog nr. 47) (Latène timpuriu) dar și la Conliège (catalog nr. 14) (Hallstatt final) sau la Kärlich — mormîntul 3 (catalog nr. 307) (Latène timpuriu), ceea ce oferă un indiciu asupra duratei lor de folosire atît în mormintele de bărbați cît și în cele de femei.

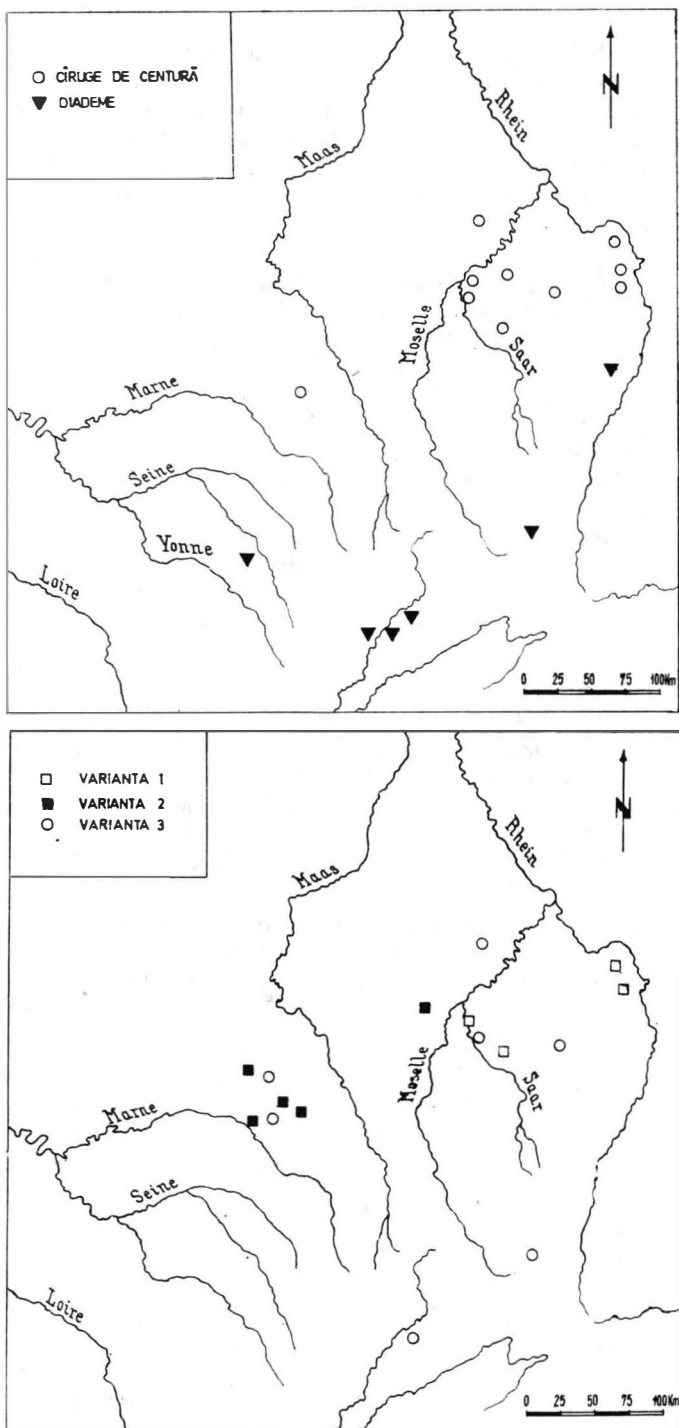

Fig. 9. Răspîndirea diademelor și cîrligelor de centură; 2 Răspîndirea variantelor regulilor de port din mormintele de bărbați.

Mărgelele de sticlă sînt documentate numai în mormintele de femei, atît în cele hallstattiene tîrzii cît și în cele Latène timpurii (Savoieux — catalog nr. 46, Reinheim — catalog nr. 41, Wallerfangen — catalog nr. 59).

Tot podoabelor gitului le aparține și pandantivul antropomorf documentat numai o singură dată la Reinheim (catalog nr. 41) sau pandantivul în formă de cub de la Wallerfangen (catalog nr. 59).

Podoabe ale brațelor. Elementul cel mai important al acestor podoabe este reprezentat de brățări care, răspîndite în toată zona de lucru, apar atît în mormintele de bărbați cît și în cele de femei. De obicei sînt lucrate din aur sau bronz și numai într-un singur caz din fier (Beine — catalog nr. 41). Sînt purtate fie cîte una, fie perechi (Herrensheim-Worms — catalog nr. 26, Vix — catalog nr. 57). De două ori apar împreună cu brățări de ardezie (Reinheim — catalog nr. 41, Vix — catalog nr. 57). O dată sînt documentate și brățări de sticlă (Reinheim).

Inelele apar atît în mormintele de bărbați, cît și în cele de femei. Sînt confecționate din aur sau bronz și erau purtate cîte unul, cîte două sau chiar mai multe la aceeași mină (Sainte Geneviève des Bois — catalog nr. 45). Combinația inel de aur și inel de bronz este documentată o singură dată (Reinheim — catalog nr. 41).

Podoabe ale picioarelor sînt documentate de două ori prin verigile de bronz de la Wallerfangen (catalog nr. 59) și Herrensheim-Worms (catalog nr. 26).

Piese de centură. Indicii ne sînt oferite de briul lucrat din inele de bronz de la Somme Bionne (catalog nr. 50), de inelele (*Hüftringe*) de la Vix (catalog nr. 57), Wallerfangen (catalog nr. 59), Herrensheim-Worms (catalog nr. 26), de așa numitele „*Stangengliederketten*” de la Reinheim (catalog nr. 41) și Herrensheim-Worms (catalog nr. 26), toate provenite din morminte de femei.

Elementul cel mai important al pieselor de centură este reprezentat de cîrligele de centură, care apar atît în mormintele de bărbați cît și în cele de femei. În ceea ce privește răspîndirea lor trebuie subliniat faptul că, cu o singură excepție (Somme-Bionne — catalog nr. 50), ele apar numai în zona dintre Rin și Mosela, constituind astfel un element caracteristic al acestui spațiu geografic (fig. 9/1).

Din cînd în cînd se mai întîlnesc și plăci de centură cum sînt cele de la Hoppstädten — mormîntul 2 (catalog nr. 28), Marpingen „Hinter dem Gehem” (catalog nr. 32) sau Weisskirchen — mormîntul 1 (catalog nr. 61).

Portul fibulelor. Obiceiul de a purta o singură fibulă este documentat în toată zona cercetată. Cu o singură excepție (Herrensheim-Worms — catalog nr. 26), obiceiul este documentat numai în mormintele de bărbați, fiind probabil o caracteristică a acestui port.

Obiceiul de a purta două fibule este documentat mai ales în mormintele de bărbați; limitat la portul feminin este obiceiul de a purta mai mult decît două fibule (Vix — 8 piese — catalog nr. 57, La Garenne à Sainte Colombe — 3 piese — catalog nr. 24, Reinheim — 3 piese — catalog nr. 41).

Mormintele de femei. Încercarea de a stabili, pe baza combinației elementelor prezente în mormintele de femei, o anumită regulă de port, determinată cronologic sau geografic, are, așa cum reiese din tabelul de la

fig. 10/2 un rezultat negativ. Aceasta înseamnă că elementele de port din mormintele de femei care ne stau la dispoziție nu sînt sensibile nici din punct de vedere cronologic și nici din punct de vedere geografic, cu excepția, se pare, a diadelmelor ce apar numai în mormintele hallstattiene tîrzii.

	1	fibulă	cîrlig de centură	brățară	inel	diademă	colan	2	fibule
56	●	●							
58-2	●	●							
38	●	●							
61-1	●	●							
50		●							
6	●			●					
1	●			●					
51	●			●					
13	●			●					
27		●		●	●				
55				●					
62	●			●	●				
34				●		●			
20	●			●		●	●		
4				●					●
52				●					●

1

Mormintele de bărbați. Și la această categorie de morminte este dificil a stabili anumite reguli specifice de port. Așa cum reiese din tabelul de la fig. 10/2, elementele caracteristice de port din aceste morminte sînt destul de puține la număr, pentru a ne permite alcătuirea unor reguli de port. Totuși, cu oarecare îngăduință, se pot stabili trei variante de reguli de port dintre care primele două au o răspîndire geografică limitată.

Atribuim *primei variante* mormintele care sînt caracterizate prin combinația o singură fibulă — cîrlig de centură. Mormintele aparținînd acestui tip se grupează toate în zona dintre Rin și Mosela (fig. 9/2) și aparțin toate Laténului timpuriu.

	brățară	colan	mărgete chihlimb.	diademă	mărgete sclia	m. m.	fibule	inel brîu	inel picior	lanț	inel deget
18	●	●	●								
46	●	●	●	●	●						
57	●	●	●				●				
59	●	●	●		●			●			
41	●	●	●		●		●			●	
26	●	●	●					●	●		●
44	●	●	●					●			●
45	●	●									●

2

Fig. 10. Tabele combinatorii ale regulilor de port în morminte: 1 Morminte de bărbați; 2 Morminte de femei.

de vedere geografic, cît și cultural. Pe lângă elemente caracteristice primului tip (cîrlig de centură) apar și elemente caracteristice celui de-al doilea tip (brățări) ca și alte elemente (coliere, două fibule, inele etc.). Aceste morminte care sînt răspîndite în toată zona cercetată aparțin fie Hallstattului final (Mercey sur Sâone catalog nr. 34), fie Latène-ului timpuriu (Hillesheim, Theley, Somme Tourbe — Le Bouvandeau).

Recapitulînd rezultatele investigației noastre, trebuie să arătăm că analiza tipologică a obiceiurilor surprinse în mormintele princiare din

zona de lucru dă din punct de vedere cronologic puține soluții noi. Cu excepția tipurilor de obiceiuri legate de depunerea ofrandelor în morminte unde s-a putut face o demarcație cronologică (între tipul 1 — Hallstatt final și tipurile 2—4 — Latène timpuriu), celelalte obiceiuri nu sînt sensibile din punct de vedere cronologic. Aceasta înseamnă că au o durată în timp mai mare, sînt cu alte cuvinte mai conservatoare decît schimbările tipologice ale obiectelor de inventar, pe a căror evoluție și asocieri se bazează de fapt tot sistemul de cronologie relativă.

Rezultatul cel mai important al analizei făcute constă însă în cristalizarea unor tipuri de obiceiuri specifice. S-au putut astfel defini atît tipuri de obiceiuri caracteristice de înmormîntare cît și tipuri caracteristice de obiceiuri legate de depunerea ofrandelor în morminte (fig. 5 și fig. 7).

Concluzii interesante decurg și din analiza dinamicii evoluției acestor obiceiuri în mormintele de femei și, prin comparație, în cele de bărbați. Concluzia la care se ajunge, surprinzătoare pentru mentalitatea noastră, arată însă că atît în ceea ce privește obiceiurile legate de depunerea ofrandelor în morminte, cît și din punctul de vedere al unor elemente ale regulilor de port, mormintele princiare de bărbați oglindesc o mai mare diversitate cu o explicație regională în cele mai multe cazuri.

Astfel, deosebirilor de rit li se adaugă deosebiri de ritual care separă destul de net cele două zone geografice principale ale regiunii noastre de investigație : zona dintre Rin și Mosela și zona de pe cursul superior al Senei și Marnei.

Aceste deosebiri puternice definesc, chiar dacă fenomenul este sesizabil mai mult în mormintele de bărbați, purtători etnici diferiți, a căror identificare istorică depășește cadrul preocupărilor noastre imediate.

Această reliefare pregnantă a obiceiurilor caracteristice, această tipologie de obiceiuri și determinare a zonelor în care se manifestă ne permit o cunoaștere mai profundă a fenomenelor cultural-istorice și etnice de la sfîrșitul Hallstattului și începutul Latène-ului în vestul R. F. Germania și în estul Franței.

CATALOGUL ALFABETIC AL MORMINTELOR ANALIZATE

1. *Altrier*, Luxemburg : mormînt de incinerare.
G. Thill, *Hémecht*, Zeitschrift für Luxemburger Geschichte, 24, 1972, 4, p. 487 și urm.
2. *Armsheim*, Rheinhessen : mormînt de înhumare.
G. Behrens, *Bodenurkunden aus Rheinhessen*, Bilderheft zur Vor- und Frühgeschichte Rheinhessens, 1 (Die Vorrömische Zeit), Mainz, 1927, p. 48 : 170.
3. *Basse Yutz*, dép. Moselle : probabil dintr-un mormînt (descoperire înimplătoare).
R. A. Smith, *Celtics bronzes from Lorrain*, Archaeologia, 79, 1929, p. 1 și urm.
4. *Beine*, Montéqueux, dép. Marne : mormînt înhumare dublu.
Ch. Coyon, *Bulletin de la Société archéologique champenoise*, 1924, p. 31 și urm.
5. *Berschweiler* sau *Niederhosenbach*, Kr. Birkenfeld : probabil din mormînt.
A. Hafner, *Die westliche Hunsrück-Eifel-Kultur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte der Späthallstatt- und Frühlatènezeit*, Saarbrücken, 1967 (teză de doctorat nepublicată).
Baldes, Hügelgräber im Fürstentum Birkenfeld, Birkenfeld 1905, p. 5/23.

6. *Berru*, dép. Marne : mormint de inhumatie.
E. de Barthélémy, *Mémoires de la Société nationale des antiquaires de France*, 4, 1974, ser. 5 (35), p. 92 și urm.
7. *Besseringen*, Kr. Merzig-Wadern : mormint incineratie.
Hafner, *op. cit.*, p. 2 și urm.
8. *Bussy le Château*, dép. Marne : mormint inhumatie.
R. Joffroy, Denise Bretz-Mahler, *Les tombes à char de La Tène dans l'Est de la France*, Gallia, 17, 1959, 1, p. 5 și urm.
9. *Bourge-Rue de Dun*, dép. Cher : mormint incineratie.
U. Schaaff, in *Festschrift Wolfgang Dehn*, Bonn, 1969, p. 201 și urm.
10. *Bourges*, „Aux Fond-Gaidons”, dép. Cher : mormint incineratie.
U. Schaaff, *op. cit.*
11. *La Butte*, à Sainte Colombe, canton Châtillon sur Seine, dép. Côte d'Or : mormint inhumatie.
R. Joffroy, *Les sépultures à char du premier âge du fer en France*, Paris, 1958, p. 71 și urm.
12. *Cuperly*, dép. Marne : mormint inhumatie.
M. Déchelette, *Manuel d'archéologie préhistorique celtique et gallo-romaine*, Paris, 1914, apendicele VI, nr. 315.
13. *Châlons sur Marne*, dép. Marne : mormint inhumatie.
R. Joffroy, Denise Bretz-Mahler, *op. cit.*, p. 25, fig. 21/3.
14. *Contiège*, arrondissement de Louis de Saumier, dép. Jura : mormint incineratie.
J. Déchelette, *op. cit.*, p. 555, P. Millotte, *Annales Universitaires de Besançon*, 59, 1963, p. 284, pl. 59/2-3.
15. *Courcelle en Montagne* (La Motte Saint-Valentin), dép. Haute Marne : mormint incineratie.
J. Déchelette, *La collection Millon, Antiquités préhistoriques et gallo-romaines*, Paris, 1913, p. 101 și urm.
16. *Diarville*, dép. Meurthe et Moselles : mormint incineratie.
C. Gyot, *Journal de la Soc. d'arch. lorraine* 1888, p. 115 și urm. ; *Revue celtique*, 10, 1889, p. 233 și urm.
17. *Dörth*, Kreis St. Goar : mormint, rit necunoscut.
P. Jakobstahl, A. Langsdorf, *Die Bronzeschnabelkannen. Ein Beitrag zur Geschichte des vorrömischen Imports nördlich der Alpen*. Berlin-Wilmersdorf, 1929, p. 22 și urm.
18. *Dürkheim*, Kr. Dürkheim : mormint inhumatie.
L. Lindenschmidt, *Die Altertümer unserer heidnischen Vorzeit*, 2, 1873, p. 2, pl. 2.
19. *Ecury sur Coole*, dép. Marne : mormint inhumatie.
A. Thiérot, *Bulletin de la Société archéologique champenoise*, 1931, p. 45 și urm.
20. *Ensisheim*, Kr. Gebweiler : mormint incineratie (?).
A. W. Naue, *Die Denkmäler der vorrömischen Metallzeit in Elsass*, Strassburg, 1905, p. 436 și urm.
21. *Fellbach*, Kr. Waiblingen : mormint (?).
U. Schaaff, *op. cit.*, p. 195. W. Dehn, *Triererz*, 20, 1951, p. 42 și urm.
22. *Ferschweiler*, Kr. Bittburg : mormint incineratie (?).
P. Steiner in *Festschrift Schuhmacher*, Mainz, 1930, p. 166 și urm.
A. Hafner, *op. cit.*, p. 7 și urm.
23. *Freisen*, Kr. St. Wedel : mormint incineratie.
W. Dehn, *Germania*, 20, 1936, p. 53. A. Hafner, *op. cit.*, p. 9 și urm.
24. *La Garenne*, Sainte-Colombe, canton de Châtillon sur Seine, dép. Côte d'Or : mormint inhumatie (?).
R. Joffroy, *op. cit.*, p. 57 și urm.
25. *Hatten*, l'Ingâ Weissenburg (Alsacia) : mormint incineratie (?), inhumatie (?).
Otto-Hermann Frey, *Germania*, 35, 1957, p. 229 și urm.
26. *Herrensheim-Worms* : mormint inhumatie.
U. Schaaff, *Archäologisches Korrespondenzblatt*, 1 (1971), 2, p. 107 și urm.

27. *Hillesheim*, Kr. Daun : mormint incineratie.
A. Hafner, *op. cit.*, p. 11 și urm. P. Steiner, *Fortschritte und Forschungen*, 6, 1930 p. 245 și urm.
28. *Hoppstädten*, Kr. Birkenfeld : 2 morminte Inhumatie.
A. Hafner, *op. cit.*, p. 16 și urm. L. Kilian, *TriererZ*, 24—26, 1956/58, p. 59 și urm.
29. *Hundheim*, Kr. Bernkastel : mormint incineratie.
A. Hafner, *op. cit.*, p. 22 și urm. W. Kimming, *TriererZ*, 13, 1938, p. 21 și urm.
30. *Kärlich*, lângă Koblenz : 3 morminte Inhumatie.
C. Koenen, *Bonner Jahrbücher*, 114—115, 1906, p. 330 și urm. A. Günther, *Mannus*, 22, 1930, p. 97 și urm. Idem, *Germania*, 18, 1934, p. 8 și urm.
31. *Marne* : condiții de descoperire necunoscute.
U. Schaaff, *op. cit.*, p. 201.
32. *Marpingen*-, „Hinter'm Gehem”, Kr. St. Wendel : mormint Inhumatie.
R. Schindler, *Germania*, 39, 1961, p. 469 și urm. A. Hafner, *op. cit.*, p. 26 și urm.
33. *Marpingen*, „Auf'm Gehem”, Kr. St. Wendel : mormint Inhumatie.
R. Schindler, *op. cit.*, p. 468 și urm. A. Hafner, *op. cit.*, p. 29 și urm.
34. *Mercey sur Saône*, dép. Haute Saône : mormint Inhumatie.
E. Perron, *RA, N.S.*, 43, 1882, p. 65 și urm.
35. *Meulan*, dép. Stein-et-Oise : condiții de descoperire necunoscute.
U. Schaaff, *op. cit.*
36. *Morbach*, Kr. Bernkastel : condiții de descoperire necunoscute.
E. Krüger, *Trierer Jahresbericht*, 13, 1921 (1923), p. 23. A. Hafner, *op. cit.*, p. 32.
37. „*La Motte*” Apremont, canton de Gray, dép. Haute-Saône : mormint Inhumatie.
R. Joffroy, *op. cit.*, p. 32 și urm.
38. *Nierstein*, lângă Rheinland-Pfalz, Kr. Oppenheim : mormint. L. Lindenschmidt, *op. cit.*, 1, 1872, 4, pl. 3, fig. 1, 2, 4, pl. fig. 1.
39. *Pernant*, dép. Aisne : mormint de Inhumatie.
R. Joffroy, *Gallia*, 21, 1963, p. 1 și urm.
40. *Rascheidt/Geissfeld*, Kr. Trier : 2 morminte incineratie.
H. Lehner, *Jahresbericht der Gesellschaft für nützliche Forschungen*, 1882—1893, 1, 1894, p. 27 și urm. W. Dehn, *TriererZ*, 20, 1951, p. 1 și urm. A. Hafner, *op. cit.*, p. 32 și urm.
41. *Reinheim*, Kr. St. Ingbert : mormint Inhumatie.
J. Klier, *Das keltische Fürstengrab von Reinheim*, Mainz, 1965.
42. *Remmelsweiler*, Kr. St. Wendel : mormint Inhumatie.
Bericht für Erforschung und Sammlung von Allertümer in den Kreisen St. Wendel und Ottweiler 1838, Ottweiler, 1838, pl. 2/5, 17. A. Hafner, *op. cit.*, p. 40 și urm.
43. *Rheinessen* : descoperiri întimplătoare din morminte.
L. Lindenschmidt, *op. cit.*, 3, 1881, pl. 2/5, 7. U. Schaaff, *Führer zu vor- und frühgeschichtlichen Denkmälern*, 12, 1969, p. 31 și urm.
44. *Rodenbach*, Kr. Kaiserslautern : mormint Inhumatie.
L. Lindenschmidt, *op. cit.*, 3, 1881, 5, pl. 1.
45. *Sainte-Geneviève des Bois*, dép. Loiret ; mormint incineratie.
M. Dauvois, *RA EstCentre-Est*, 11, 1960, p. 183 și urm.
46. *Savoieux*, dep. Haute Saône : mormint Inhumatie.
R. Joffroy, *Les sépultures à char du premier âge du fer en France*, Paris, 1958, p. 45 și urm.
47. *Septsaulx*, dép. Marne : mormint Inhumatie.
Nicaise, *Bulletin de la Société d'anthropologie de Paris*, Paris, 1884, p. 286 și urm. ; R. Joffroy, Denise Bretz-Mahler, *op. cit.*,
48. *Siesbach*, Kr. Birkenfeld : mormint Inhumatie.
Baltes, *op. cit.*, pl. 5/20—21. H. Baltes, G. Behrens, *Birkenfeld, Sammlung des Vereins für Altertumskunde im Fürstentum Birkenfeld*, Frankfurt, 1914, pl. 9/5—6. A. Hafner, *op. cit.*, p. 48 și urm.

49. *Sitzerath*, Kr. Otzenhausen : mormint Inhumatie.
Informație G. Gerlach — Saarbrücken.
50. *Somme-Bionne*, dép. Marne : mormint Inhumatie.
E. Morel, *Champagne souterraine*, Paris, 1898, p. 23 și urm. J. Dechelette *Manuel...*,
fig. 524/1 ; fig. 385/1 ; fig. 511/1 ; fig. 640/2 ; fig. 506/1—2.
51. *Somme-Tourbe* — Gorges Meillet, dép. Marne : mormint Inhumatie.
E. Foudrignier, *Double sépulture gauloise à char de la Georges-Meillet, territoire de Somme-Tourbe (Marne)*, Paris, 1878.
52. *Somme-Tourbe* Le Bouvandau, dép. Marne : mormint Inhumatie.
M. E. Flouest, *Mémoires de la Société des Antiquaires de France*, 46, 1885, p. 99 și urm.
53. *Schwabsburg*, Kr. Oppenheim : 2 morminte ; condiții de descoperire neclare.
G. Behrens, *op. cit.*, p. 49 : 171 ; p. 49 : 172.
54. *Schwarzenbach*, Kr. St. Wendel : 2 morminte incineratie ; al doilea condiții neclare.
H. Baldes, G. Behrens, *op. cit.*, p. 51 și urm. *BonnerJahrb*, 23, 1856, p. 13 și urm ;
p. 194 și urm. A. Hafner, *op. cit.*, p. 43 și urm.
55. *Theley*, Kr. St. Wendel : mormint Inhumatie.
A. Hafner, *op. cit.*, p. 49 și urm.
56. *Thomm*, Kr. Trier ; mormint incineratie (?).
W. Dehn, *TriererZ*, 15, 1940, p. 35 și urm. A. Hafner, *op. cit.*, p. 57 și urm.
57. *Vix*, canton de Châtillon sur Seine, dép. Côte d'Or : mormint Inhumatie.
R. Joffroy, *Le trésor de Vix (Côte d'Or)*, Paris, 1954.
58. *Waldalgesheim*, Kr. Kreuznach : mormint dublu de Inhumatie.
W. Dehn, *Kreuznach, Urgeschichte des Kreises*, I—II, 1941.
59. *Wallerfangen*, Kr. Saarlouis : mormint Inhumatie.
F. Hettner, *Jahresbericht der Gesellschaft für nützliche Forschungen*, 1894—1899,
Trier, 1899, p. 24 și urm. A. Hafner, *op. cit.*, p. 59 și urm.
60. *Wallscheid*, Kr. Wittlich : mormint incineratie.
F. Hettner, *BonnerJahrb*, 64, 1878, p. 107 și urm. A. Hafner, *op. cit.*, p. 65 și urm.
61. *Weisskirchen*, Kr. Merzig-Wadern : 2 morminte Inhumatie (?).
L. Lindenschmidt, *op. cit.*, 1, 1872, 2, pl. 3/1 ; 2, 4, pl. 2/7 ; 2, 2, pl. 1/6 ; 2, 8, pl. 3/1—5 ;
1, 4, pl. 3/3. L. Lohde, *BonnerJahrb*, 43, 1867, p. 123 și urm. A. Hafner, *op. cit.*, p. 67
și urm.
62. *Zerf*, Kr. Saarburg : mormint condiții de descoperire neclare. A. Hafner, *op. cit.*, p. 74
și urm.

SITTENTYPEN IN DEN SPÄTHALLSTATTZEITLICHEN UND FRÜHLATËNEZEITLICHEN FÜRSTENGRÄBERN AUS WEST- DEUTSCHLAND UND OSTFRANKREICH

ZUSAMMENFASSUNG

Die Analyse der kennzeichnenden Kombinationsbilder der Bestattungen, der in den Fürstengräbern des Arbeitsgebietes vorkommenden Sittenelemente, führte zur Heraussonderung bestimmter Sittentypen.

Bestattungssitten (Abb. 4—5). Im Rahmen der Brandgräber lassen sich zwei Typen unterscheiden. Der erste Typ ist durch folgende Elemente definiert : Hügelgrab, Holzkiste und Steinsetzung. Dieser Typ ist häufiger im Rhein-Mosel-Raum vertreten.

Der zweite Typ ist seinerseits durch folgende Elemente definiert : Hügel und Grabkammer. Seine Verbreitung beschränkt sich *ausschließlich* auf den Rhein-Mosel-Raum.

Da beide Typen der Hallstattzeit angehören, kann ihre Anwesenheit im Arbeitsgebiet nicht durch chronologische sondern nur durch kulturelle oder ethnische Ursachen begründet werden.

Im Rahmen der *Skelettgräber* lassen sich zwei Typen unterscheiden. Typ 1 ist durch die Kombination Hügel-Steinsetzung-Grabkammer definiert. Sein Verbreitungsgebiet beschränkt sich ausschließlich auf das Rhein-Mosel-Gebiet.

Typ 2 ist durch eine besondere für die Beisetzung des Wagens gebaute Grabkammer gekennzeichnet. Seine Verbreitung beschränkt sich ausschließlich auf das Marne-Gebiet.

Beide Typen gehören der Frühlatènezeit an. Vergleichend mit den Brandgräbern, läßt tsich sagen, daß man während der Frühlatènezeit, in der Gruppe der Fürstengräber, auf die Brandbestattung verzichtet hat.

Beigabensitten (Abb. 7/1—2; 8)

a) *Frauengräber*. Die Analyse der Beigabensittenelemente der Frauengräber erwies sich als negativ. Es ließen sich keine typischen Kombinationsbilder heraussondern, was auf eine gewisse Einförmigkeit der Beigabensitte der Frauengräber im Arbeitsgebiet schließen läßt.

b) *Männergräber*. Die Analyse der Beigabensittenelemente der Männergräber führte dagegen zur Aufstellung vier typischer Kombinationsbilder, die, meiner Meinung nach, vier besondere Sittentypen widerspiegeln.

Typ 1 wird durch die Kombination Vierradwagen-Bronzebecken definiert. Nur zweimal im Arbeitsgebiet vertreten, scheint er ein Charakteristikum der Hallstattzeit darzustellen. Die andern drei Typen gehören alle der Frühlatènezeit an.

Typ 2 ist durch die Kombination Bronzebecken-Schnabelkanne Schwert-Stamnoi-kleine Lanzenspitze-Tierknochen-Hiebmesser-Keramik definiert. Mit einer einzigen Ausnahme (Courcelle en Montagne, Katalog Nr. 15), ist er nur im Rhein-Mosel-Raum vertreten.

Typ 3 ist vor allem durch die Kombination Bronzebecken-Schnabelkanne-große Lanzenspitze und als neues, entscheidendes Element Zweiradwagen definiert. Recht selten treten in seinem Kombinationsbild auch die, beim Typ 2 so häufigen, Schwerter und Hiebmesser auf. Auch Typ 3 ist vornehmlich im Rhein-Mosel-Raum vertreten, wobei aber Typ 2 eine mehr süd-westliche, Typ 3 eine mehr nord-östliche Verbreitung aufweist, eine Tatsache die auf verschiedenartige kulturelle Einflüsse beruhen könnte.

Typ 4 ist durch die Kombination Schnabelkanne (auffallend seltener vertreten) — Lanzenspitze-Schwert-Hiebmesser-Keramik-Zweiradwagen-Trensen-Phalären und Helm definiert. Mit einer einzigen Ausnahme (Freisen, Katalog Nr. 23) ist er nur im Marne-Gebiet vertreten.

Trachtsitten (Abb. 9—10). Der Versuch eine Trachtsittentypologie aufzustellen erwies sich als negativ, wobei man zeigen muß, daß während die Frauengräber sich überhaupt nicht gliedern ließen, man bei den Männergräbern drei sogenannte Varianten aufstellen konnte. Da sie aber durch ungenügend Elemente definiert sind, seien sie hier nur kurz erwähnt.

Variante 1 wird durch die Kombination Einfibeltracht-Gürtelhaaken, Variante 2 Einfibeltracht-Armring, Variante 3 Einfibeltracht-Arm-

ring, Fingerring-Diadem-Halsring veranschaulicht. Während Variante 3 eine allgemeine Verbreitung im Arbeitsgebiet aufweist, beschränkt sich das Verbreitungsbild der Variante 1 *ausschließlich* auf das Rhein-Mosel-Gebiet und das der Variante 2 *vornehmlich* auf das Marne-Gebiet.

Diese auffälligen Sittenunterschiede zwischen dem Rhein-Mosel und dem Seine-Marne-Raum können, meiner Meinung nach, nur durch eine verschiedenartige ethnische Zugehörigkeit gedeutet werden.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. Verbreitung der Fürstengräber.

Abb. 2. Allgemeine Tabelle der Beigaben der Fürstengräber.

Abb. 3. Verbreitung der Grabkammer.

Abb. 4. Verbreitung der Bestattungssittentypen.

Abb. 5. Kombinationstabelle der Bestattungssittentypen.

Abb. 6. 1 Verbreitung einiger Metall- oder Tongefäße; 2 Verbreitung der Wagengräber.

Abb. 7. 1 Kombinationstabelle der Beigabensittentypen der Frauengräber; 2 Kombinationstabelle der Beigabensitten der Männergräber.

Abb. 8. Verbreitung der Beigabensittentypen der Männergräber.

Abb. 9. 1 Verbreitung der Diademe und der Gürtelhaken; 2 Verbreitung der Trachtsittenvarianten der Männergräber.

Abb. 10. 1 Kombinationstabelle der Trachtsitten der Männergräber; 2 Kombinationstabelle der Trachtsitten der Frauengräber.